

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ – ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΑΡΙΑΔΗΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ
ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ**

Η λειτουργία της αμνηστίας κατά την Οθωνική περίοδο

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ – ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΑΡΙΔΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η λειτουργία της αμνηστίας κατά την Οθωνική περίοδο

Η οργάνωση του ελληνικού Κράτους συνοδεύεται από την άρθρωση ενός αυστηρού συστήματος κανόνων και ποινικοποιήσεων, βάσει του οποίου επιχειρείται η περιχαράκωση του δημοσίου και του πολιτικού χώρου απέναντι στις παραδοσιακές μορφές της πολιτικής ζωής. Το σημείωμα αυτό διαπραγματεύεται ορισμένες όψεις των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η μελέτη των συμπεριφορών των παραδοσιακών ενόπλων στα πλαίσια της νέας πολιτικής πραγματικότητας, όπως αυτή διαμορφώνεται κατά τα πρώτα χρόνια του ελληνικού βασιλείου. Πρόκειται ασφαλώς για ζήτημα εξαιρετικά σύνθετο, καθώς η τοποθέτηση και μόνο των παραμέτρων του γεννά ερωτήματα που όχι μόνο παραπέμπουν σε ένα εκτενέστατο πραγματολογικό υλικό, αλλά και που απαιτούν ειδικού τύπου προσεγγίσεις σε ιδιαίτερους κλάδους και τομείς των κοινωνικών επιστημών.

Στόχος αυτής της εργασίας είναι η συμβολή στη μελέτη των συμπεριφορών των ενόπλων της επανάστασης του '21, που ποινικοποιούνται βάσει των νέων προτύπων προσδιορισμού και επιβολής της έννομης τάξης στο ελληνικό βασίλειο. Ειδικότερα, προτείνεται η μελέτη των διαδικασιών και των μηχανισμών εκτόνωσης των εμπλοκών που δημιουργεί η «παράνομη» δράση των ενόπλων μέσω της αμνηστίας. Η αμνηστία, ανάλογα με το περιβάλλον πρόσληψης, εκλαμβάνεται είτε ως «άρση της αδικίας που γίνεται σε βάρος των παραδοσιακών ενόπλων από το κράτος», είτε ως «εκδήλωση της πατρικής ευπλαχνίας» του Μονάρχη προς τους «μεταμελημένους παρανόμους». Και στη μία και στην άλλη περίπτωση πρόκειται για διαδικασία ενσωμάτωσης των φορέων της παραδοσιακής επανάστασης στους περιορισμούς της νέας έννομης τάξης, στο πλαίσιο της οποίας καθίστανται διακριτές οι δυναμικές παραμόρφωσης και νόθευσης τόσο των κρατικών προτύπων όσο και των αρχών που διέπουν τις παραδοσιακές συμπεριφορές κατά τις διαδικασίες εκτόνωσης των εντάσεων και των συγκρούσεων.

Το πραγματολογικό υλικό που μελετήθηκε είναι:

- α. Τα διατάγματα περί Αμνηστίας και Χάριτος (1833-1854).
- β. Οι μεταγραφές και οι αξιολογήσεις τους στον επίσημο πολιτικό λόγο –συμπολιτευόμενο και αντιπολιτευόμενο– της εποχής (Τύπος, Πρακτικά Βουλής και Γερουσίας).

γ. Καταγεγραμμένες αξιολογήσεις προσώπων στα οποία αφορούν οι πράξεις αμνηστίας και χάριτος.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα επιχειρήσουμε να διαγράψουμε το αντικείμενο και τη μορφή αυτών των συγκρούσεων με άξονα τις στάσεις και τις συμπεριφορές που αναπτύσσονται σε αναφορά προς το πρόβλημα της ποινικοποίησης, της δίωξης ή και της αμνήστευσης των παρανόμων (στο πλαίσιο της νέας πολιτικο-νομικής συνάφειας) ενεργειών των παραδοσιακών ενόπλων. Οι προθέσεις αυτής της σύντομης διαπραγμάτευσης περιορίζονται στην παρουσίαση και τη διερεύνηση κάποιων ερμηνευτικών προτάσεων, που αφορούν κυρίως στη μελέτη της λειτουργίας της αμνηστίας κατά τις δεκαετίες 1840 και 1850, ως μηχανισμού ρύθμισης και διαχείρισης των εντάσεων ανάμεσα στο Κράτος και εκείνου του τύπου «παρανόμων» που συνδέονται στενά συνυφασμένων με την κλεφταρματολική παράδοση του ελλαδικού χώρου.

Η αντίληψη των ενόπλων για την πολιτική εξουσία είναι προσκολλημένη στις παραδοσιακές πολιτικές πρακτικές και στις αντίστοιχες νοοτροπίες που καταφάσκουν στην αυθεντία του ηγεμόνα εναποθέτοντας σ'αυτή την αρμοδιότητα της «απονομής δικαιοσύνης», της αναγνώρισης δηλαδή και της νομιμοποίησης των συσχετισμών και των ισορροπιών που τροφοδοτούν τις παραδοσιακές τοπικές ιεραρχίες. Η επιταγή ωστόσο του ηγεμόνα θεωρείται εδώ ως πράξη αναφερόμενη στην αυστηρά συγκεκριμένη συνάφεια την οποία επιχειρεί να διευθετήσει. Πρόκειται δηλαδή για επιταγή που εμπεριέχει, καταδεικνύει και νομιμοποιεί έναν απολογισμό της κατάστασης, επιταγή που παραπέμπει στο ειδικό περιεχόμενο της ρύθμισης, στο αυστηρά προσδιορισμένο αντικείμενο της σύγκρουσης ή της διαπραγμάτευσης, και η οποία, εν ονόματι του γενικού συμφέροντος, λειτουργεί ως γενικός ρυθμιστικός κανόνας της συγκυρίας.

Στο παραδοσιακό πλαίσιο, που ορίζεται από το καθεστώς της οθωμανικής κατάκτησης, η δημιουργία εντάσεων από τους ενόπλους αποσκοπεί σε κρατικές ρυθμίσεις που να αποτυπώνουν την ισορροπία η οποία κάθε φορά εγκαθιδρύεται στο επίπεδο των τοπικών συσχετισμών.¹ Οι συσχετισμοί αυτοί χαρακτηρίζονται από αξιωματική ελαστικότητα ως προς τους βασικούς δυσκίνητους και δυσμετάβλητους όρους αναπαραγωγής του συστήματος της κατάκτησης. Διαμορφώνουν έτσι την δυνατότητα οριζόντιας κινητικότητας ανάμεσα στις τοπικές δυνάμεις, δίχως να διαταράσσεται η λογική και το σύστημα σχέσεων που χαρακτηρίζουν την ίδια την κατάκτηση.

Στον χώρο των παραδοσιακών ενόπλων, κάθε φορά που οι ρυθμίσεις της διοίκησης θεωρούνται ως «αδικία», κάθε φορά δηλαδή που δημιουργούν την πεποίθηση ότι δεν «σέβονται» και δεν αντανακλούν «δίκαια» τις τοπικές ισορροπίες, τότε, η δημιουργία εντάσεων αναδεικνύεται ως η βασική δυνατότητα «άρσης της αδικίας» και αποκατάστασης της «δικαιοσύνης». Η παραδοσιακή πολιτική πρακτική και οι αντίστοιχες νοοτροπίες αναγνωρίζουν και νομιμοποιούν αυτή τη ρυθμιστική

1. Βλ. την ανάλυση που προτείνει ο Σπ. Ασδραχάς, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού (ένα ακαρναγικό παράδειγμα)», στο, *Ελληνική Οικονομία και Κοινωνία, ιη' και ιθ' αιώνας*, Ερμής, Αθήνα 1982, σ. 231-252.

αρμοδιότητα του Κράτους. Ωστόσο η εκάστοτε θετική ή αρνητική ρύθμιση που προκρίνεται από τη διοίκηση, αξιολογείται και εκλαμβάνεται ως «δίκαια» ή «άδικη» διευθέτηση αιτημάτων, που στοιχειοθετούνται και διεκδικούνται βάσει των παραδοσιακών ρυθμιστικών μηχανισμών. Το «δίκαιο» ή το «άδικο» της ρύθμισης αξιολογείται κάθε φορά βάσει κριτηρίων που υπακούουν σε αρχές ορθολογικότητας, οι οποίες αντιστοιχούν στον ειδικό –τοπικό– χαρακτήρα των ανταγωνισμών και των αιτημάτων. Η κρατική δηλαδή παρέμβαση-ρύθμιση νοείται θετικά ως πράξη αναγνώρισης, αποκατάστασης ή και αρνητικά ως παραβίαση των ισορροπιών και των συσχετισμών που διαμορφώνουν τις τοπικές ιεραρχίες.

Η πρακτική ενοποίησης και συγκεντρωτισμού που χαρακτηρίζει το νέο Κράτος γίνεται κατανοητή από τους παραδοσιακούς ενόπλους ως παρέμβαση «με τὸ ἐτζι θέλω», παρέμβαση που δεν αναφέρεται στη συγκυρία, που δεν σέβεται την πραγματικότητα και ανατρέπει τους συσχετισμούς που κατακτήθηκαν στην επανάσταση ανακατανέμοντας τους ρόλους και τα πρόσωπα στις τοπικές και στρατιωτικές ιεραρχίες, μ'έναν τρόπο που θεωρείται παράλογος και ανήθικος. Για τους «αδικημένους» απ'αυτή «την κακή και παράλογη διοίκηση» ο παραδοσιακός ρόλος του ενόπλου και μέσω αυτού ο παραδοσιακός δρόμος διαπραγματεύσεως των όρων αποκατάστασης της «δικαιοσύνης» είναι η πιο φυσική διέξοδος.² Οι ένοπλοι λοιπόν επιδίδονται στις παραδοσιακές πρακτικές που τους επιτρέπουν να αναπαράγονται ως κοινωνική και πολιτική δύναμη που επηρραάζει τους φατριαστικούς ανταγωνισμούς επιδιώκοντας την εξασφάλιση της τοπικής τους επιρροής και την αναπαραγωγή της αυθεντίας τους, σε αντίθεση με τις τοπικές αρχές που έχει εγκαταστήσει η κρατική διοίκηση.³

Οι κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που συνοδεύουν την εγκαθίδρυση και τη στερέωση του νέου Κράτους μεταγράφονται σε ένα διχοτομικό σχήμα κανόνων και ρυθμίσεων: η πολιτική κυριαρχία εκφράζεται κατ'αρχήν με την αντιδιαστολή των νέων μορφών του πολιτεύεσθαι απέναντι στην παραδοσιακή τάξη πραγμάτων και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων αυτή αναπαράγεται. Πιο συγκεκριμένα, το Κράτος, μεταγράφοντας την κατάσταση στο επίπεδο του νέου νομικο-πολιτικού συστήματος ορίζει μονολογικά και αυθεντικά την κατάσταση: την τάξη άρθρωσης των απαιτήσεων, την τάξη ρύθμισης –διευθέτησης ή απόρριψής τους– και τέλος την

2. «Πρέπει να τονιστεί ότι στην παραδοσιακή συνάφεια η ρήξη προσβλέπει στην αναδιάρθρωση των όρων της ενσωμάτωσης. Έτσι και στη νέα συνάφεια η νοοτροπία αυτή αφήνει ανοικτές τις διόδους της ατομικής ενσωμάτωσης. Εκείνοι που περνούν στο Κράτος, δεν αισθάνονται ότι κάνουν τίποτα παραπάνω από αυτό το οποίο οι άλλοι αγωνίζονται για να επιτύχουν. Το παραδοσιακό «κλέφτες-αρματολοί» αποτελεί πρότυπο που νομιμοποιεί στις νοοτροπίες των ενόπλων αυτή την αμφίδρομη μετάβαση από τη νομιμότητα στην παρανομία. Σ'αυτό το πρότυπο πρέπει να αναζητηθεί η ιστορική ερμηνεία φαινομένων όπως η ληστεία ή τα κινήματα των δεκαετιών 1830 και 1840, φαινομένων που τα όρια ανάμεσά τους είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα. Οι δυναμικές της ενσωμάτωσης κι εκείνες της παραδοσιακής επανάστασης ανάγονται, σε τελευταία ανάλυση, στο ίδιο πολιτισμικό σύμπαν». Θεοτοκάς Ν., «Εθνική ταυτότητα και παραδοσιακή επανάσταση». Ανακοίνωση στο Συνέδριο: Οι εθνικές ταυτότητες και η πολιτισμική παράδοση στα Βαλκάνια, Π.Α.Σ.Π.Ε.-Ε.Ι.Ε, 1987, υπό έκδοση.

3. Για τις σχέσεις των ενόπλων με τις κοινότητες και την αντιπαράθεσή τους προς τις κρατικές αρχές, βλ. Κοταρίδης Ν., *La société traditionnelle face à l'État moderne. Étude sur la révolte militaire de 1848 en Grèce*, Διδακτορική διατριβή, Université de Paris I, Παρίσι 1987, σ. 223 κ.ε. και 249 κ.ε.

τάξη των πιθανών απαντήσεων σ' αυτή τη ρύθμιση. Η νομιμοποίηση της υποβολής οποιασδήποτε αξίωσης προς το Κράτος δεν στηρίζεται τόσο στο περιεχόμενο του ίδιου του αιτήματος, όσο στην πλήρωση των όρων που επιβάλλει η νέα νομιμότητα. Η άσκηση ή η δυνατότητα άσκησης ένοπλης βίας, που συνιστούν παραδοσιακούς όρους διεκδίκησης της νομιμοποίησης της τοπικής δύναμης της αυθεντίας και των προνομίων των ενόπλων, τοποθετούνται πλέον στη σφαίρα της παράνομης δράσης: της ανταρσίας ή της ληστείας.

Το πρόβλημα της σύννομης συμπεριφοράς παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες, καθώς παραπέμπει ταυτόχρονα σε διαφορετικές συνάφειες πρακτικής και αναφέρεται σε διαφορετικά, κάποτε μάλιστα και αλληλοαποκλειόμενα, πρότυπα εκλογίκευσης, αξιοδότησης και νομιμοποίησης της δράσης. Η νομοθετική πρακτική του Κράτους εισάγει ένα σύστημα καταναγκασμών οι οποίοι δεν γίνονται κατανοητοί από τους παραδοσιακούς ενόπλους παρά ως περιορισμοί της συγκυρίας. Η απαγόρευση λόγω χάριτι της οπλοφορίας δεν δημιουργεί έναν αμετάκλητο όρο της νομιμότητας. Αντιθέτως εκλαμβάνεται ως συγκυριακό μέτρο που προσβάλλει την αξιοπρέπεια και μειώνει το κύρος των αγωνιστών. Η οπλοφορία νομιμοποιείται στο έθιμο και στις νοοτροπίες και η απαγόρευσή της βιώνεται ως άδικος και παράλογος ακρωτηριασμός του κατόχου/ενόπλου.⁴

Κατά την περίοδο της Οθωμανικής κατάκτησης η υπέρβαση των ορίων της νομιμότητας συνιστά οπωσδήποτε κολάσιμη συμπεριφορά εφ' όσον διαταράσσει την ομαλότητα. Ταυτόχρονα όμως, αυτή η υπέρβαση της τάξης είναι συνδεδεμένη με τον μηχανισμό μέσω του οποίου οι ένοπλοι διεκδικούν την απονομή ή την αποκατάσταση της «δικαιοσύνης» από τη διοίκηση: Την απονομή δηλαδή ή την αποκατάσταση κάποιων περιορισμένης ή μη εμβέλειας προνομίων. Η σύγκρουση αποβλέπει στην ανατροπή των συσχετισμών στις τυπικές ιεραρχίες και προσβλέπει στη νομιμοποίηση της νέας ισορροπίας από την Κεντρική Διοίκηση. Η δράση αντίθετα του ελληνικού Κράτους προσανατολίζεται στην εκτόπιση της παράνομης συμπεριφοράς από το πολιτικό πεδίο όπου συντελείται και πραγματώνεται κάθε διαπραγμάτευση των παραδοσιακών αιτημάτων. Στην πραγματικότητα, η διαπραγμάτευση αυτή εναπόκειται στην αρμοδιότητα των «πολιτικών» και στην αποτελεσματικότητα των πελατειακών δικτύων μέσω των οποίων οι τοπικές ισορροπίες μεταγράφονται σε αιτήματα πρόσβασης των τοπικών παραγόντων στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Οι τομές που δημιουργεί η θεσμοθέτηση απαγορεύσεων και αποκλεισμών βιώνεται από τους παραδοσιακούς ενόπλους ως ατύχημα στη μακρά διάρκεια των νοοτροπιών, των δοξασιών, των συλλογικών αναπαραστάσεων και πρακτικών. Η νομιμοποίησή τους λοιπόν δεν μπορεί παρά να βασιστεί στη σταθερή επιταγή του βασιλιά και στη συνεπή εφαρμογή και τήρηση των νέων όρων που θεσπίζονται. Η

4. Ενδεικτική αυτής της νοοτροπίας του ενόπλου είναι η αντίδραση του Μακρυγιάννη στην απόφαση του Καποδίστρια να αποκλίσει τους άτακτους. Αφού αρνείται να παραδώσει τον οπλισμό του καταθέτει ο ίδιος «σπαθί και πιστόλες σ' τό τραπέζι» του κυβερνήτη λέγοντας: «Τούτα τ' άρματα δέν μου τά ντροπιάσε ό θεός, όπου τάχη από δεκαπέντε χρονών παιδί- θέλει νά μου τά ντροπιώσει ό κυβερνήτης τής πατρίδας μου». Πρβλ. και την επιστολή του Θεόδωρου Γρίβα προς τον Νομάρχη Αιτωλοακαρνανίας, που παραθέτει ο Κολιόπουλος Γ., *Ληστές*, Ερμής, Αθήνα 1979.

οπλοφορία γίνεται αποκλειστικό προνόμιο των υπαλλήλων του κράτους και τίθεται στην υπηρεσία του έθνους και της πατρίδας.

Στο παραδοσιακό πλαίσιο η βασιλική επιταγή δημιουργεί έναν περιορισμό που αξιολογείται και λειτουργεί σε σχέση με τους όρους υπό τους οποίους τη δεξιώνεται το κάθε υποκείμενο της βασιλικής εξουσίας. Στο παραδοσιακό περιβάλλον η αποτελεσματικότητα της επιταγής του βασιλιά εξαρτάται από συσχετισμούς, πρόνομια και ιδιαίτερους κώδικες αξιοδότησής της, αλλά δημιουργεί κοινό κανόνα απόλυτης και καθολικής εφαρμογής.

Αντίθετα, η λογική της θεσμοθέτησης στο νέο Κράτος προσανατολίζεται στην τοποθέτηση «κοινών κανόνων» μέσα στους οποίους τοποθετείται η νομιμότητα, «κοινή» για όλους τους υπηκόους.⁵ Το νόμιμο ή το παράνομο της δράσης δεν εξαρτάται από το δίκαιο ή το άδικο της διεκδίκησης, αλλά από τη συμμόρφωση ή μη στους όρους του πολιτικού συστήματος. Και βασικός όρος για την αποτελεσματικότητα αυτού του θεμελιώδους κανόνα είναι η ενοποίηση του πολιτικού πεδίου και η υποταγή της κάθε είδους τοπικής αυθεντίας στην κεντρική εξουσία του Κράτους.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταθούμε στο πρόβλημα που δημιουργούν οι νέες συνθήκες σ'ό,τι αφορά στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του προσώπου και του θεσμού του βασιλιά. Στο παραδοσιακό πλαίσιο ο ηγεμόνας είναι η προσωποποίηση της βούλησης του Θεού, το όργανο της πρόνοιας που επιβραβεύει το δίκαιο και τιμωρεί την απόκλιση, ή εκφράζει τον άδικο βασιλιά που αντιπροσωπεύει μιά παθητική, εσχατολογικού τύπου, βίωση της συγκυρίας ως «ποινής».⁶ Ο νέος βασιλιάς αποκτά μιά διττή υπόσταση: εκείνη του «δίκαιου πατέρα του Έθνους» που όμως, ως άνθρωπος, συμβαίνει να σφάλει ακούγοντας τις κακές συμβουλές της «καμαρίλας». Πάντοτε όμως παραμένει «ο πατέρας» που επανορθώνει και που εγγυάται τη νέα πορεία του έθνους, ενσαρκώνοντας τη δικαιοσύνη και την τάξη που στηρίζεται στην απονομή της.⁷

Το σύνταγμα και οι «πατρικοί νόμοι» του έθνους, νομιμοποιούν μέσω μιας ιδεατής σύμβασης του ηγεμόνα και του έθνους, τη ζωντανή δικαιοσύνη, την επιβράβευση των αγώνων του. Εδώ ο βασιλιάς είναι η ενσάρκωση της θετικής πρόνοιας, ο αντιπρόσωπος της δικαιοσύνης του θεού. Έτσι, κάθε αρνητική κρίση για το πρόσωπο του βασιλιά δεν αναφέρεται στον βασιλικό θεσμό, αλλά στη φυσική παρουσία του άρχοντα, στον Όθωνα, που «παρασύρεται» από τους «κακούς» και τους «επίβουλους του έθνους» σε «άδικες αποφάσεις».⁸ Παρ'όλα αυτά ο βασιλιάς-θεσμός παραμένει η προσωποποίηση της σύμβασης, του Συντάγματος και των «καλών νόμων», που εκλαμβάνονται ως «δώρα» που απονέμει ο θεός στον λαό του. Στην πραγματικότητα, το περιεχόμενο των ρυθμίσεων που θέτουν ως περιορισμούς

5. Σχετικά με την προβληματική του «κοινού δικαίου», σε σχέση με τα παραδοσιακά πρόνομια, βλ. Richet D., *La France moderne: L'esprit des institutions*, Flammarion, Παρίσι 1973, σ. 21 κ.ε.

6. Βλ. Θεοτοκάς Ν., «Τό αποτύπωμα του ζωντανού και του Ονείρου στα κείμενα του Μακρυγιάννη», *Τα Ιστορικά* 4(1983), σ. 269-176.

7. Γι'αυτή τη μεταφορά «βασιλιάς-πατέρας», που συνιστά ένα οικουμενικό μοντέλο, Πρβλ. Balandier G., *Le détour, Pouvoir et modernité*, Fayard, Παρίσι 1985.

8. Είναι προφανής εδώ η αναφορά στο έργο του Kantorowitz E. *The King's two bodies. A study in Medieval Political Theology*, Princeton Univ. Press, 1957.

ο καταστατικός χάρτης της πολιτείας και το κανονιστικό πλαίσιο που ορίζει το δίκαιο, κατανοούνται ως επιταγές του βασιλιά που ενσαρκώνει την αρμοδιότητα του θεού να απονέμει δικαιοσύνη. Οι νόμοι λοιπόν δεν είναι ποτέ άδικοι, άδικη είναι η εφαρμογή τους από το «σατανικό σύστημα» και τους «επίβουλους της πατρίδος».⁹ Έτσι η επίκληση στη βασιλική δικαιοσύνη είναι επίκληση στην «πατρική δικαιοσύνη» του ηγεμόνα, στη δικαιοσύνη που, εν ονόματι και «ελέω θεού», διαχειρίζεται ο βασιλιάς. Ήδη το προφίλ του ηγεμόνα παρουσιάζει σημαντική απόκλιση από το παραδοσιακό στερεότυπο. Καθώς η ίδρυση του ελληνικού Κράτους αίρει τη διχοτομία μεταξύ της κατακτητικής και της κατακτημένης κοινωνίας, το στοιχείο ταυτότητας του βασιλιά χάνει το αρνητικό βάρος της ποιηής που εκφραζόταν με την κυριαρχία του Αντίχριστου.¹⁰

Η ζωντανή μορφή του βασιλιά, ακόμα κι' όταν ενοχοποιείται για αδικίες και εκτροπές από τις επιταγές του θεού, δεν μπορεί να σηματοδοτήσει αρνητικά την άλλη όψη του βασιλικού σώματος, την προσωποποίηση της δικαιοσύνης και της τάξης. Ήδη διαγράφεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο ελλαδικός πολιτισμός δεξιώνεται το δυτικό πνεύμα που συνοδεύει την κυριαρχία και την πολιτική συγκρότηση υπό το στέμμα του Όθωνα. Η αρχαϊκή ανταρσία τροφοδοτείται πλέον αποκλειστικά σχεδόν από τη συναίσθηση μιάς ανθρώπινης αδικίας που αποκλείει τους φορείς των παραδοσιακών πρακτικών από το πεδίο της νομιμότητας και τους στερεί την αυθεντία και το κύρος των τοπικών παραγόντων.¹¹

Ένα από τα πρώτα προβλήματα που αντιμετωπίζει η αντιβασιλεία σχετίζεται με την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργούσε ο μεγάλος αριθμός των περιφερόμενων ενόπλων και των παλιών καπετάνιων που, μετά τη διάλυση των ημιτακτικών σωμάτων και τη διακοπή της μισθοδοσίας του Τακτικού από το Κράτος, οδηγούνται είτε σε προσπάθειες ανασυγκρότησης της τοπικής τους επιρροής είτε σε ληστρικές δραστηριότητες.¹² Η απειθαρχία και η διάλυση των στρατιωτικών σωμάτων μετά τη δολοφονία του κυβερνήτη Καποδίστρια έχει δημιουργήσει σοβαρότατο πρόβλημα που η αντιβασιλεία αντιμετωπίζει με μία σειρά νομοθετικών και διοικητικών μέτρων.

Κατ'αρχήν απονέμεται αμνηστία «δι'όλα τά πρό τῆς 25.1.1833 πραχθέντα πολιτικά ἐγκλήματα καὶ ἁμαρτήματα»¹³, ενώ ταυτόχρονα ορίζονται οι «νομοθετικοί δροι

9. Ενδεικτικά αυτής της αντίληψης είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από τα *Πρακτικά της Γερουσίας*, Περ.α', Συν.β', Συνεδρ. 5 Σεπ. 1946) «... Οι νόμοι τούς όποιους κάμνωμεν άποκαθίστανται, ώς έπί τό πλείστον, έπιβλαβείς, διότι λαμβάνουν κακήν έφαρμογήν. (...) [άφου] ή έκτελεστική έξουσία έξέρχεται τής συνταγματικής πορείας καί τών νόμων] έπακευλείται διάλυσις τής κοινωνίας μας. (...) είναι κίνδυνος μήπως ό λαός άρνηθή τήν ύπακοήν του μέ νομίμους λόγους καί τότε ίδού ή διάλυσις τής κοινωνίας». Είναι χαρακτηριστικό ότι «ή υπέρáσπιση τού συντάγματος καί τών νόμων» αποτελεί σταθερή αναφορά των διεκδικήσεων των ενόπλων στις εξεγέρσεις του 1836, 1847 και 1848.

10. Βλ. Ασδραχάς Στ., «Η μαρτυρία του Χρονικού των Σερρών, του Νεκτάριου Τέρπου και του Αργύρη Φιλικπίδη», στο, *Οικονομία και νοσοτροπίες*, Ερμής, Αθήνα 1988, σ. 177-8, 204-6.

11. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμίσουμε τη μαρτυρία του Μακρυγιάννη, αλλά και το εσατολογικό τύπο κήρυγμα και κίνημα του Παπουλάκου, όπου η βασιλική εξουσία φτάνει να ταυτίζεται κάποιες φορές με την «βασιλεία του Αντίχριστου». Βλ. Άννινος Μπ., *Ό Παπουλάκος, Γαλαξίας*, Αθήνα 1971.

12. Παπαγεωργίου Στ., *Ή στρατιωτική πολιτική τού Καποδίστρια*, Εστία, Αθήνα 1986, σ. 203-210.

13. ΦΕΚ 4/4 Μαρ. 1833, «Ψήφισμα περί άμνηστίας», της 9 Φεβρ. 1833.

περί τιμωρίας τῶν κατὰ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας ἐγκλημάτων καὶ σφαλμάτων»¹⁴ καὶ ἐκδίδεται τὸ διάταγμα «περὶ τῆς διαλύσεως τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων». ¹⁵ Ἦδη δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ἀρχές Μαρτίου τοῦ 1833 διαμορφώνεται ἓνα νομοθετικὸ πλαίσιο γιὰ τὴ διευθέτησιν τοῦ προβλήματος τῶν ἐνόπλων. Ἀπαγορεύεται κατ'ἀρχὴν ἡ «χωρὶς τὴν ἀδειαν τῆς Κυβερνήσεως» ὀπλοφορία καὶ τιμωρεῖται «μὲ θάνατον» ἡ σύστασις ἢ ἡ συμμετοχὴ σὲ ἐνόπλα σώματα πολιτῶν. Μετὰ τὴν ἴδια ποινὴ τιμωρεῖται ἡ συμμετοχὴ «σὲ ἐνόπλους ἢ ἀόπλους συννομωσίας ἢ εταιρίας, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦθελεν εἶσθαι ἢ διαρπαγὴ, ὁ φόνος ἢ ἡ ἐρήμωσις ἀτόμων ἢ κοινοτήτων» κλπ., ἡ πειρατεία, ἡ διατήρησις ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τῶν στρατευμάτων τοὺς ὅπως καὶ ἡ συμμετοχὴ στὰ στρατεύματα αὐτά. Ἀκόμα, προβλέπονται βαρύτερες ποινές γιὰ «σύναξιν φόρων χωρὶς τὴν ἀδειαν τῆς Κυβερνήσεως». Γιὰ τὰ ἐγκλήματα αὐτά «ἡ δίκη γίνεται συνοπτικῶς, ἢ δὲ ἀπόφασις ἐκτελεῖται ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τῆς». Τέλος διατάσσεται ἡ διάλυσις τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων, ἐνῶ ἐπιχειρεῖται ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν μηχανισμῶν δημόσιας τάξεως. Οἱ ἀτάκτοι ἀπογράφονται καὶ ὅσοι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀπογραφοῦν ἢ δὲν κριθοῦν κατάλληλοι νὰ ἐνταχθοῦν στὸν Στρατό, ὑποχρεοῦνται νὰ παραδώσουν τὸν ὀπλισμὸν τοὺς καὶ νὰ ἐπιστρέψουν «εἰς τὰς ἐστίας καὶ τὰς οἰκογενείας τῶν»¹⁶. Ἡ μὴ συμμόρφωσις τιμωρεῖται σύμφωνα μετὰ τὶς ποινικὰς διατάξεις ποὺ προαναφέρθηκα καὶ ποὺ ἀφοροῦν «εἰς τὰ κατὰ τῆς δημοσίας ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους ἐγκλήματα».

Ἡ δημοσίευσίς τοῦ 1834 τοῦ Ποινικοῦ νόμου,¹⁷ ἡ ὁργάνωσις τῆς νομοθεσίας ποὺ ἀφορᾷ στὴ ληστεία, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ὀπλοφορίας, ὁ νόμος περὶ εὐθύνῃς τῶν δήμων γιὰ παράνομες πράξεις ποὺ συντελοῦνται στὰ ὄριά τοὺς καὶ ἡ δημοτικὴ αστυνομία, ἡ θεσμοθέτησις τῶν ἐκτάκτων στρατιωτικῶν δικαστηρίων καὶ ὁ νόμος γιὰ τὴν ἐκτόπισιν τῶν συγγενῶν τῶν ληστῶν, ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο νομοθετημάτων¹⁸ τοποῖο ὄχι μόνον δὲν ἀποδεικνύεται ἐπαρκές γιὰ νὰ ἀποτρέψῃ νέες ἐκτροπές ἀπὸ τὴν ἐννομὴ τάξιν, ἀλλὰ δημιουργεῖ πλήθος παρανόμων, ὑποδίκων καὶ φυγοδίκων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν γνῶριμο παραδοσιακὸ δρόμον τοῦ ἐνόπλου. Τέλος, ἡ ἐπ'ἀνδροσὴν τοῦ στρατοῦ μετὰ κληρωτοῦς ὑποχρεωτικῆς στρατεύσεως ποὺ καθιερῶνεται ἀπὸ τὸ 1837¹⁹ θα προσθέσῃ στὸν παράνομον σημαντικὸν ἀριθμὸν ἀνυποτάκτων καὶ λιποτακτῶν. Παράλληλα μετὰ τὰ μέτρα ποὺ προαναφέραμε, τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει κάποιες πρωτοβουλίας ἀνάσχεσιν αὐτοῦ τοῦ μαζικοῦ δρόμου πρὸς τὴν παράνομην δραστηριότητα. Ἐτεῖς ἐμφανίζεται μιὰ σειρά διαταγμάτων ἀμνηστίας τὰ ὁποῖα ὅμως ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ὑπὸ ἀμνήστευσιν ἐνόπλους νὰ παρουσιαστοῦν μέσα σὲ ὀρισμένη προθεσμίᾳ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δημόσιες ἀρχές, νὰ παραδώσουν τὸν ὀπλισμὸν τοὺς καὶ νὰ

14. ΦΕΚ 4/4 Μαρ. 1833, διάταγμα τῆς 9 Φεβρ. 1833.

15. ΦΕΚ 6/8 Φεβρ. 1833, διάταγμα τῆς 2 Μαρτ. 1833.

16. ΦΕΚ 19/20 Μαΐου 1833, διάταγμα τῆς 20 Μαΐου 1833.

17. Ποινικὸς Νόμος τῆς Ἑλλάδος, Βασιλικὸ τυπογραφεῖο, Ναύκλιο 1834.

18. Γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη ἐκθεσὴ τῶν κατευθύνσεων τοῦ νομικοῦ πλαισίου, βλ. Μάουερ Γκέοργ Λούινβιχ, Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς, Τολιδῆς, Ἀθῆνα 1976. Πρὸβλ. Πανταζόπουλος Ν., «Georg Ludwig von Maurer. Ἡ πρὸς τὰ ευρωπαϊκὰ πρότυπα ὀλοκληρωτικὴ στροφὴ τῆς ἐλληνικῆς νομοθεσίας», Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὴς Σχολῆς Νομικῶν καὶ πολιτικῶν Ἐπιστημῶν Θεσσαλονίκης, ΙΓ (1968).

19. ΦΕΚ 40/8 Δεκ. 1837, νόμος τῆς 28 Νοεμ. 1837.

δηλώσουν «μετάνοιαν» και «νά φανερώσουν άν θέλουν νά έπιστρέψουν εις τόν τόπον τής γεννήσεώς των, ή άν προτιμούν νά έμβούν εις τόν στρατόν τής γραμμής».²⁰ Ταυτόχρονα, επικηρύσσονται οι λιποτάκτες που δεν συμμορφώνονται «εις τά χρέη ύπακοής».²¹

Στα μέτρα αυτά θα προστεθεί η οργάνωση των διαφόρων στρατιωτικών σωμάτων που θα απορροφήσουν μεγάλο αριθμό παραδοσιακών ενόπλων. Για τους τελευταίους, τα νέα αυτά σώματα θα αποτελέσουν νέο πεδίο ανταγωνισμών, το αντικείμενο των οποίων είναι η πρόσβαση στην στρατιωτική ιεραρχία ως αναγνώριση της παραδοσιακής επιρροής και δύναμης και ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών τους από διόδους πρόσβασης στην πολιτική σκηνή. Στο σημείο αυτό, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι το Κράτος, εισάγοντας νέες διαδικασίες οργάνωσης του στρατού, αποδιαρθρώνει τους παραδοσιακούς όρους συγκρότησης της αυθεντίας του ενόπλου, εισάγοντας στη λειτουργία του στρατού την πειθαρχία ως βασικό όρο ανέλιξης στη στρατιωτική ιεραρχία και θεσμοθετώντας τη μισθοδοσία των στρατιωτικών από το Κράτος. Οι ρυθμίσεις αυτές οδηγούν στη βαθμιαία εξάρτηση των ενόπλων από την «κεντρική διοίκηση» και την απεμπλοκή τους από την αυθεντία του καπετάνιου ή τις επιρροές τοπικών παραγόντων.²²

Το σύνολο ωστόσο αυτών των μέτρων δεν θα αποδώσει τους αναμενόμενους καρπούς, καθώς, αφ' ενός η πολιτική κατάσταση, η οικονομική δυσπραγία και η ελλειπής οργάνωση των κρατικών μηχανισμών και αφ' ετέρου η απειθαρχία και οι ανταγωνισμοί που χαρακτηρίζουν τους παραδοσιακούς ενόπλους οδηγούν σε αποκλεισμούς και «αδικίες» που νομιμοποιούν, αν όχι επιβάλλουν ως αντίδραση, την αναπαραγωγή των παραδοσιακών μορφών πολιτικής δράσης που εξορίζονται πλέον στη σφαίρα του παρανόμου και οδηγούν στην οργάνωση και συγκρότηση πολυπληθών ληστρικών ομάδων οι οποίες λυμαινονται τις παραμεθόριες κυρίως περιοχές καθ' όλη τη διάρκεια της οωθνικής περιόδου.²³ Το γεγονός ότι οι παράνομοι, διωκόμενοι από τη μία επικράτεια, έβρισκαν καταφύγιο στην άλλη, συνιστά βασικό παράγοντα του φαινομένου της ληστείας, που συνδέεται με την μετατροπή των συνόρων σε φυτώριο παρανόμων αφ' ενός και την αδυναμία αποτελεσματικής καταδίωξης και καταστολής αφ' ετέρου. Θα αρκεστούμε να επισημάνουμε δύο μόνον όψεις αυτού του φαινομένου. Πρώτον, το γεγονός ότι ο ορισμός της συνοριακής γραμμής εγκαθιστά μία ασυνέχεια στην οικονομική και κοινωνική ζωή της περιοχής. Δεύτερον, ενώ το ελληνικό Κράτος προσανατολιζόταν προς τη δυναμική αναμέτρηση με τους παράνομους, το αντίστοιχο τουρκικό, προκειμένου να αποφύγει το κόστος ενόπλων αναμετρήσεων και πιθανές εξάρσεις της ληστείας στην επικράτειά του, ακολουθεί την παραδοσιακή πρακτική στρατολόγησής τους στις υπηρεσίες του, ή τουλάχιστον, μιά πολιτική ισορροπιών με τους «ληστοκαπετάνιους» που δεν καταδιώκονται εφ' όσον «λουφάζουν». Οι ασύμβατοι προσανατολισμοί των δύο

20. ●ΕΚ 6/8 Φεβρ. 1833, διάταγμα της 2 Μαρτ. 1833.

21. ●ΕΚ 31/4 Οκτ. 1833, «Περί συλλήψεως τών λιποτακτών», διάταγμα της 3 Σεπτ. 1833.

22. Βερέμης Θ.-Παπαγεωργίου Στ., «Μακρυγιάννης, ο ένορκος στην υπηρεσία του κράτους», Διαβάζω 101(1984), σ. 41-43. Βλ. και, Παπαγεωργίου Στ., Το ελληνικό Κράτος, 1821-1909, Παπαζήσης, Αθήνα, 1988.

23. Βλ. σχετικά, Κοταρίδης Ν., ό.π., σ. 310-4.

κρατών θα ευνοήσουν τη δημιουργία πολυπληθών συμμοριών που εκμεταλλεόμενες τη δυνατότητά τους να λεηλατούν τις παραμεθόριες περιοχές εξασφαλίζουν την ανοχή των διωκτικών μηχανισμών με τη μορφή είτε της αμνηστίας είτε της ένταξης στους διωκτικούς μηχανισμούς εκατέρωθεν των συνόρων.²⁴

Η έξαρση του φαινομένου της ένοπλης ζωής και της ληστείας έχει αναμφισβήτητα πολλαπλές αιτίες, τις οποίες με συστηματικό τρόπο παρουσιάζει ο Γ. Κολιόπουλος.²⁵ Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει και μία ιδιαίζουσα δυναμική ανάπτυξης της ληστείας που έχει να κάνει και με τη μακρά θητεία των φορέων της στην επανάσταση του '21 και στην ένοπλη ζωή. Δεν είναι δηλαδή μόνο οι παραδοσιακοί καπετάνιοι που διεκδικούν την αναγνώριση του παλιού τους κύρους και τη δικαίωση της δράσης τους στη διάρκεια του πολέμου της ανεξαρτησίας, αλλά και ένα πλήθος ανθρώπων που έζησε και που έμαθε τον ένοπλο βίο ενστερνίστηκε τις αξίες του, με βάση τις οποίες διεκδικεί την ανταμοιβή της προσφοράς του στην υπόθεση του αγώνα. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η προβολή των αξιώσεών τους στο μέλλον προσδιορίζεται από τους όρους και τις αξίες που τους χαρακτήρισαν ως ενόπλους κατά την επανάσταση. Ακόμα περισσότερο, η ζωή του ενόπλου διατηρεί τη γοητεία της, εφ'όσον αποτελεί μία πολιτισμική θετική αξιοδότηση της επιλογής της. Έτσι, οι αγωνιστές και οι καπετάνιοι αποτελούν πόλο συσπείρωσης όλων εκείνων που, είτε ακολουθώντας τον παραδοσιακό δρόμο είτε διωκόμενοι από τους καταναγκασμούς που εισβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της υπαίθρου, βγαίνουν από τα όρια της νέας νομιμότητας. Η εξέλιξη αυτή πρέπει να ιδωθεί σε συνάρτηση με την αποδιάρθρωση των κοινωνικών και πολιτικών ισορροπιών που ακολούθησε την έκλειψη του παράγοντα της οθωμανικής εξουσίας, αλλά και τους διαφορετικούς προσανατολισμούς του νέου εθνικού Κράτους που συνέτειναν στην αναποτελεσματικότητα των παραδοσιακών μηχανισμών κοινωνικής και πολιτικής ένταξης που ωστόσο ήταν έντονα αποτυπωμένοι στην παραδοσιακή νοοτροπία.

Το 1834 και το 1835 η ληστεία παίρνει ανεξέλεγκτες διαστάσεις στη Στερεά, ενώ την άνοιξη του 1836 οι δυσαρεστημένοι καπετάνιοι εμφανίζονται δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο κατά της βαυαροκρατίας ζητώντας «Σύνταγμα, Δικαιοσύνη και Ορθοδοξία», ευνοούμενοι, αν όχι υποκινούμενοι, από παράγοντες που δρουν στην κεντρική πολιτική σκηνή. Στις βόρειες επαρχίες του κράτους θα εκδηλωθούν τα πρώτα μαζικά δείγματα δυσαρέσκειας απέναντι στις κρατικές ρυθμίσεις και μεγάλες ομάδες ενόπλων, υπό την ηγεσία παραδοσιακών καπετάνιων, θα κάνουν αισθητή την παρουσία και τη δράση τους.²⁶

Η καταστολή των κινημάτων αυτών θα επιτευχθεί τελικά με τη συνδρομή παρα-

24. Καλλιγιάς Π., *Θάναος Βλέκας*, Νεφέλη, Αθήνα 1987, σ. 72-80.

25. Κολιόπουλος Γ., *Ληστές, η κεντρική Ελλάδα στα μέσα του 19ου αιώνα*, Ερμής, Αθήνα 1987, σ. 11 κ.ε., 155 κ.ε. Πρβλ. Δαμιανάκος Στ., *Παρέδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, Πλέθρον, Αθήνα 1987.

26. Βλ. Κασομούλης Ν., *Ημερολόγιον*, (επιμ. Πρωτοψάλτης Ε.Γ.), Αθήνα 1968, Petropoulos J., *Πολιτική και συγκρότηση στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843)*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1986, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Πρβλ. Κολιόπουλος Γ., ο.π., σ. 20 κ.ε.

δοσιακών καπετάνιων, οι οποίοι δεν διέφεραν από τους αντιπάλους τους σε ό,τι αφορά στη συμπεριφορά τους απέναντι στον πληθυσμό, παρά μονάχα ως προς το γεγονός της ένταξής τους στο κυβερνητικό στρατόπεδο. Αυτό που αξίζει να υπογραμμισθεί είναι ότι το Κράτος αναδεικνύεται πλέον σε σημαντικό ρυθμιστικό μηχανισμό των ανταγωνισμών στους κόλπους των στρατιωτικών, καθώς η ένταξη και η υπηρεσία στους μηχανισμούς του καθίσταται ιδιαίτερο αντικείμενο διαμάχης και ανταγωνισμών και οι αντίπαλοι προσανατολίζονται στην εξασφάλιση της κρατικής εύνοιας και τον αποκλεισμό των αντιπάλων του από διόδους πρόσβασης στην εξουσία.

Αξίζει να σημειωθεί τέλος ότι, από τα πρώτα χρόνια του ελληνικού Κράτους, κάθε φορά που τα φαινόμενα αυτά παίρνουν μαζικές διαστάσεις, οι κυβερνήσεις προσπαθούν να αμβλύνουν τις συγκρούσεις προσφέροντας αμνηστία ή χάρη των ποινών, σε μιά προσπάθεια να περιοριστεί τουλάχιστον ο αριθμός των παρανόμων. Έτσι, εκτός από την πληθώρα των σχετικών διαταγμάτων πριν το κίνημα του 1843,²⁷ θα αμνηστευθούν αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της συνταγματικής μοναρχίας όσοι συνέχισαν να βρίσκονται εκτός νόμου ή φυλακισμένοι από τις προηγούμενες κυβερνήσεις.²⁸

Η περίοδος που ακολουθεί την εγκαθίδρυση του συντάγματος προσδίδει μια άλλη διάσταση στα προβλήματα που δημιουργούν οι –ενταγμένοι ή μη στους κρατικούς μηχανισμούς– παραδοσιακοί στρατιωτικοί. Ενώ η διατοπική οργάνωση των κομμάτων ευνοεί την ενσωμάτωση στο πολιτικό σύστημα, κυρίως γιατί έτσι διευρύνεται το πεδίο των πολιτικών ανταγωνισμών και των πελατειακών κυκλωμάτων. η καθιέρωση του κοινοβουλευτισμού και της εκλογικής διαμάχης συνέλκει στην επαναιτροφοδότηση παραδοσιακών μορφών πολιτικής δράσης και επιρροής. Οι τελευταίες αφορούν είτε στον απ'ευθείας εκβιασμό της κρατικής πολιτικής είτε στη διεύρυνση των ορίων ανέχειας του Κράτους απέναντι σε παραδοσιακές μορφές πολιτικής επιρροής στις επαρχίες.²⁹

Απ'αυτή την άποψη είναι ενδεικτικά τα κινήματα στην Εύβοια, την Ακαρνανία, στην Φθιωτιδοφωκίδα και την Παρνασσίδα, κατά την περίοδο των βουλευτικών εκλογών, που καταδεικνύουν αδράνειες στις πολιτικές συμπεριφορές των παραδοσιακών ενόπλων και την αδυναμία του πολιτικού συστήματος να τους ενσωματώσει. Δημιουργούνται έτσι συνεχείς κρίσεις νομιμοποίησης που οδηγούν με τη σειρά τους σε όλο και μεγαλύτερη ανελαστικότητα των κρατικών μηχανισμών. Η αμνηστευση, την άνοιξη του 1848³⁰, όσων ελέγχονται για στάσεις και παρανομίες κατά τη διάρκεια των εκλογών του '47, δεν θα εμποδίσει δυσαρεστημένους στρατιωτικούς της Φθιωτιδοφωκίδας, της Παρνασσίδας, αλλά και της Κορίνθου και της Ηλείας, να αμφισβητήσουν βίαια τη νομιμότητα της κατάστασης που προέκυψε

27. ΦΕΚ 19/20 Μαΐου 1837, 19/27 Σεπ. 1841.

28. ΦΕΚ 1/22 Ιαν. 1844, 3/16 Φεβρ. 1844, 10/15 Απρ. 1844, 8/15 Ιουν. 1844, 25/13 Ιουλ. 1844, 26/27 Ιουλ. 1844, 29/5 Σεπ. 1844, 33/10 Νοεμ. 1844, 7/29 Δεκ. 1844, 14/9 Μαΐου και 16/16 Ιουν. 1845.

29. Για τις πελατειακές σχέσεις και την προστασία, βλ. την προβληματική του Petropoulos J., ό.π., τ. Α-Β. Κοντογιώργης Γ. (επιμ.), Πολιτικές και Κοινωνικές δυνάμεις στην Ελλάδα, Εξάντας, Αθήνα 1977.

30. Βλ. Κοταρίδης Ν., ό.π., 74-194.

μετά την νίκη των κυβερνητικών δυνάμεων στις εκλογές του '47. Και πάλι, την καταστολή των κινημάτων θα ακολουθήσει η έκδοση αλληπάλληλων διαταγμάτων αμνηστίας, καθώς η συγκέντρωση παρανόμων στην μεθόριο σήμαινε πρακτικά την έξαρση για μία ακόμα φορά των ληστρικών δραστηριοτήτων.³¹

Οι δραστηριότητες ενόπλων στις μεθόριες περιοχές του οθωμανικού κράτους αποτελούν ένα πεδίο διερεύνησης μίας ακόμη παραμέτρου που συνδέθηκε με την ύπαρξη και τη δραστηριότητα των παρανόμων στις πρώτες δεκαετίες του νέου κράτους, του αλυτρωτισμού. Αξίζει να υπενθυμίσει κανείς τη σημασία των ενόπλων που ζούσαν στο μεταίχμιο της νομιμότητας και της παρανομίας κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1854, και που αποτέλεσαν, μαζί με τους αρματολούς της τουρκικής επικράτειας, τον κύριο όγκο των επαναστατικών στρατευμάτων.³²

Το κεντρικό σημείο αυτής της περιοδολόγησης μπορεί να συνοψισθεί στο ότι η αναπαραγωγή των παράνομων δραστηριοτήτων σχετίζεται με δύο ζητήματα: πρώτον με το ότι η νομιμοποίηση των κρατικών ρυθμίσεων δεν είναι έκδηλη, γεγονός που ευνοεί πρακτικές που προσανατολίζονται στην εξασφάλιση της ανοχής του Κράτους απέναντι σε ενέργειες που παραπέμπουν σε παραδοσιακές μορφές πολιτικής δράσης. Και δεύτερο, με το ότι ένα τμήμα των παραδοσιακών ενόπλων, που αποκλείεται από το πεδίο όπου κυριαρχεί το Κράτος αλλά και όπου συντελείται η διαπραγμάτευση και η επικύρωση των τοπικών ιεραρχιών, μεταθέτει τη δράση του στη σφαίρα της ανταρσίας, εκφράζοντας έτσι την προνομιακή τους μεταχείριση ή την αμνήστευσή τους, κάθε φορά που απειλείται η οικονομία των παράνομων ομάδων.

Ας επανέλθουμε στο πρόβλημα της αμνηστίας. Κάθε περίοδος κοινωνικών και πολιτικών ενστάσεων και συγκρούσεων φαίνεται, μετά την καταστολή τους, να κλείνει με την αμνήστευση των ενεχομένων σε παράνομες πράξεις. Ταυτόχρονα, η αμνηστία αποτελεί μόνιμο αίτημα που συνοδεύει κάθε διαπραγμάτευση των παράνομων-ενόπλων με τους αντιπροσώπους της κρατικής διοίκησης. Τελικά, η αμνηστία συνιστά ένα δικαίωμα και πολιτικό μέτρο που ενσωματώνει μία θεμελιώδη αντίφαση, καθ'όσον αναφέρεται σε προβλήματα τα οποία υπονομεύουν τη λογική που διέπει την κυριαρχία του νέου Κράτους, παραπέμποντας στη μακρά παράδοση της οθωμανικής κατάκτησης.

Ο μηχανισμός εκτόνωσης της κρίσης μπορεί να συνοψιστεί στα παρακάτω σημεία: Κατ'αρχήν, όπως είπαμε, το Κράτος ενεργοποιεί μια πολιτική διαδικασία εκτόνωσης των κρίσεων που έχει δοκιμαστεί επιτυχώς στη διάρκεια της οθωμανι-

31. Σπυρομήλιος Μ., «Ελλάς και Αλβανία: Ο Γκιωλέκας», Ο Νέος Κουβαράς, Γ(1965), σ. 129-227. Κώνστας Κ., «Γρίβας Θεόδωρος, 1797-1862», Αιτωλοακαρνανική και Ευρυτανική Εγκυκλοπαίδεια, τ. II, Κοκκίνης Σπ., Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847, Αθήνα 1971, Βουράς τ., Το Ελληνικό '48, Τολίδης, Αθήνα 1983, Μπρέκης Σπ., Το 1848 στην Ελλάδα, Αθήνα 1984, Σφυρόρας Β., «Περίοδος εσωτερικών ανωμαλιών και εξωτερικών κρίσεων», στο, Ιστορία του ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΓ', σ. 132-143.

32. Βλ. Κολιόπουλος Γ., Αιφετός, ο.π., σ. 63-97, Κουτρούμπας Δ., Η επανάσταση το 1854 και οι ένθεσες ιδία επιχειρήσεις, Αθήνα 1976, Παπαγεωργίου Κ., «Η Ήπειρωτική επανάσταση το 1854», Ήπειρωτική Έστια, Η'(1959) και Θ'(1960), «Η εξέγερση το Μετσόβου τό έτος 1854», Ήπειρωτική Έστια, ΚΒ'(1973).

κής κατάκτησης. Η τομή στην διάρκεια αυτή συνίσταται στο γεγονός ότι η αμνηστία δεν εγγράφεται πλέον στους ρυθμιστικούς μηχανισμούς, αλλά στη στρατηγική ανατροπής και αλλαγής των ιστορικών όρων παραγωγής και αναπαραγωγής των κοινωνικών και πολιτικών ιεραρχιών.

Παρ'όλο που στη λογική των ενόπλων η προοπτική της αμνηστίας παραπέμπει, έστω και ως όρος αναδίπλωσης, στη διαμάχη για την αναδιανομή της εξουσίας, το Κράτος επιβάλλει την τάξη λύσης της εμπλοκής, τη μεταγραφή της σύγκρουσης στις αδιαμφισβήτητες αρμοδιότητες του να ορίζει το επιτρεπτό και το παράνομο και συνακόλουθα να τιμωρεί, να επιβραβεύει ή να συγχωρεί. Η αμνηστία λειτουργεί στην περίπτωση αυτή ως διαδικασία μετατόπισης από την εμπλοκή που συνιστά η αμετάκλητη εξορία των ενόπλων στον χώρο του παρανόμου. Η «κατρική ευσπλαχνία του βασιλέως» παρεμβαίνει και διευθετεί, χωρίς όμως να αναιρεί το «εγκληματικό» της πράξης, τις αιτίες των αζεπέραστων αδιεξόδων που δημιουργούνται στο πολιτικό πεδίο. Και αυτός ο θετικός κάθε φοράς ορισμός των αρμοδιοτήτων του Κράτους και η επιβεβαίωση της ικανότητάς του να τις ασκεί με συνέπεια, οδηγούν αφ'ενός σε σκλήρυνση του δικαιοκούς συστήματος, και αφ'ετέρου μεταθέτουν τη σύγκρουση σε μία διαμάχη, που σε τελευταία ανάλυση αφορά στην υπεράσπιση ή στην κατάλυση κάθε είδους νομιμότητας και τάξης. Σ'αυτό το σχήμα, η ταυτότητα των παρανόμων-ενόπλων ενέχει δύο αντιφατικά στοιχεία: είτε οι ένοπλοι μετατρέπονται σε μεταμελημένους και υποταγμένους υπηκόους που προσβλέπουν στην επικείκεια και τη μεγαλοφροσύνη του βασιλιά είτε παραμένουν αμετάκλητα επίβουλοι της πολιτικής τάξης, «ανάρτες και αποστάτες». Ωστόσο, στην πραγματικότητα, αυτό το σχήμα, το οποίο νομιμοποιεί την ασυνέπεια και την απόκλιση της κρατικής πολιτικής από το δίκαιο και από τις αρχές του ορθολογισμού που διέπουν τις στρατηγικές του επιλογές, αναδεικνύει μηχανισμούς που προσφέρουν στο σύστημα την αναγκαία ελαστικότητα τόσο για να αντιπαρέλθει την δύναμη των παραδοσιακών ενόπλων, όσο και για να «θεσμοθετήσει» κατά κάποιο τρόπο την, μέσω των πελατειακών δικτύων, επιρροή τους στα τοπικά πράγματα και στην κεντρική πολιτική σκηνή.³³

Παρά τις διόδους εκτόνωσης που αναφέρθηκαν, για τους ενόπλους η διεκδίκηση της αμνηστίας παραπέμπει στο ιδεολογικό σύμπαν της παραδοσιακής τάξης πραγμάτων, στην αποκατάσταση δηλαδή των παλιών ισορροπιών. Είναι ενδεικτικοί οι όροι που οι ένοπλοι προκρίνουν κατά τη διαπραγμάτευση, καθώς απαιτούν, εκεί τουλάχιστον όπου οι συσχετισμοί το επιτρέπουν, όχι απλά την παύση της δίωξής τους αλλά και την εξασφάλιση εκείνων των όρων που θα επιτρέψουν την αναπαρα-

33. Το Κράτος επιδιώκει να μετατοπίσει τις ισορροπίες, τις εντάσεις και τις συγκρούσεις με την παραδοσιακή κοινωνία στο πλαίσιο του θεσμοθετημένου πολιτικού πεδίου. Το πολιτικό σύστημα και οι πολιτικοί σχηματισμοί, που αντιπροσωπεύουν κοινωνικά και τοπικά συμφέροντα, συγκροτούν τον απαραίτητο για την πολιτική λειτουργία μηχανισμό διαμεσολάβησης, που μεταγράφει και εκφέρει στον κυρίαρχο πολιτικό λόγο τα αιτήματα και τις λειτουργίες του παραδοσιακού κόσμου. Ο πολιτικός μηχανισμός καταλαμβάνει βαθμιαία τις ρυθμιστικές αρμοδιότητες των τοπικών φορέων αυθεντίας, αποκαθιστώντας νέες ισορροπίες που, χωρίς να αποκόπτονται από τα συμφέροντα και τη δύναμη των τοπικών παραγόντων, αρθρώνονται όλο και περισσότερο σε αναφορά προς ένα ρυθμιστικό σχέδιο του Κράτους, που αποβλέπει στη συγκέντρωση των κέντρων εξουσίας και στην πολιτική ενοποίηση της κοινωνίας.

γωγή της κοινωνικής και πολιτικής τους δύναμης και επιρροής.

Η αμνηστία αποτελώντας ενέργεια/πρωτοβουλία αποτυπωμένη στον κρατικό λόγο, μεταγράφει σε βασιλική επιταγή τόσο τις σχέσεις της πολιτικής εξουσίας με τους παρανόμους, όσο και την τάξη ρύθμισης αυτών των σχέσεων.³⁴ Η βασιλική επιταγή λειτουργεί εδώ ως ολοποιός τόπος, στον οποίο αναφέρονται οι πρακτικές που διαπλέκονται γύρω από το πρόβλημα της παράνομης δραστηριότητας. Στο σημείο αυτό δημιουργείται ένα πρόβλημα που έχει να κάνει με την ανάγνωση του γράμματος των διαταγμάτων και την κατανόηση της ακολουθίας και της συνέπειας των αντιδράσεων που παρατηρούνται.³⁵ Ο μελετητής οφείλει να αναδειξει τους μηχανισμούς κατανόησης και αξιολόγησης της κατάστασης και των μηνυμάτων όχι μόνο στο πεδίο της σύγκρουσης ή του διαλόγου, αλλά και στο εσωτερικό της αυστηρά προσδιορισμένης συνάφειας όπου παράγονται. Η σύγχυση που παρεισφρύει στους μελετούμενους διαλόγους είτε αγνοείται υπό το βάρος της ομοιομορφίας που παρουσιάζουν από πρώτη άποψη οι διατυπώσεις, είτε απειλεί να περάσει ως παράδοξο στο αναλυτικό και επεξηγηματικό μοντέλο που διαμορφώνει η έρευνα.

34. Είναι ενδεικτική η διατύπωση των περισσότερων διαταγμάτων «περί αμνηστίας» που ακολουθεί περίπου τα εξής στερεότυπα:

i. Ο Βασιλεύς απονέμει αμνηστία, δείγμα της πατρικής αυτού επείκειας και ευσπλαχνίας κλπ.

ii. Εφόσον εκείνοι τους οποίους αφορά το διάταγμα α) δηλώσουν την παρανομία τους και μεταμεληθούν έμπρακτα, β) υποσχεθούν ειρηνικό βίο στο μέλλον και γ) εμφανιστούν ενώπιον μίας κρατικής Αρχής.

iii. Η αμνηστία δεν αίρει τις πολιτικές διεκδικήσεις για τις περιπτώσεις που έχουν βλαφθεί ιδιωτικά συμφέροντα.

iv. Στις περιπτώσεις όπου άτομα, οι πράξεις των οποίων εμπίπτουν στις διατάξεις της αμνηστίας, έχουν ήδη συλληφθεί και δικάζονται, εξαιρούνται της αμνηστίας μέχρι η δικαιοσύνη να αποφασίσει σχετικά. Ο βασιλεύς επιφυλάσσεται, μετά τη δικαστική απόφαση να επιδείξει την αρμόζουσα επείκεια.

35. Υπάρχει μία ενδιαφέρουσα όψη της σχέσης μεταξύ ενοχής και ποινής. Ενώ στα πλαίσια του δικαστικού συστήματος που εγκαθιδρύεται το έγκλημα συνιστά παράβαση των νομικών κανόνων και τιμωρείται βάσει προκαθορισμένης κλίμακας ποινών, στην πράξη αυτή η αντιστοιχία εγκλήματος-ποινής φαίνεται να μην ακολουθείται. Η αδυναμία των δικαστικών μηχανισμών οδηγεί σε μία διαπραγμάτευση του τύπου: ενοχή-ναι/ποινή-όχι, γεγονός που οδηγεί στην αναποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος. Οι ανελαστικότητες του συστήματος αυτού, όπως τουλάχιστον προβάλλουν στο γράμμα του νομικού κειμένου, αναιρούνται μέσω ιδιαιτέρων μηχανισμών εκμάθησης οι οποίοι ελαστικοποιούν τα όρια όχι πλέον του περιεχομένου του κανόνα αλλά της συνέπειάς του στο επίπεδο των σχέσεων των κατασταλτικών μηχανισμών με τους «παράνομους». Εγκαθιδρύεται δηλαδή ένα πεδίο διαπραγμάτευσης το οποίο νομιμοποιείται στο ένα σκέλος με την αναφορά στο γράμμα του νόμου που παραβιάζεται και στο άλλο σκέλος με την αναφορά στην αποκατάσταση της «δικαιοσύνης» και την άρση των «αδικιών», που παραπέμπουν σ'ένα σχήμα: «είμαι ένοχος αλλά η δικαιοσύνη απαιτεί να μην τιμωρηθώ/να επιβραβευθώ, γιατί είμαι ένοχος αναζητώντας δικαιοσύνη». Πολύ αργότερα, κατά τα γεγονότα του Δήλεσι, για τους ληστές είναι αδιανόητη η ανελαστικότητα που επιδεικνύουν οι δικαστικές αρχές απέναντι στο «λογικό» αίτημα της αμνηστευσής τους. Το αίτημα της αμνηστευσής τους φαίνεται «λογικό», γιατί δεν μπορούν να ενοηθούν πώς η διαδικασία αυτή είναι δυνατόν να αυτονομηθεί από τον άμεσο χώρο της διαπραγμάτευσης, όπου οι ίδιοι κατέχουν ένα ιδιαίτερα σημαντικό επιχείρημα, τους ξένους ομήρους. Πρόκειται για την αίσθηση ότι το κύρος κατά τη διαπραγμάτευση δεν μπορεί να το δώσει μιά επιταγή του νόμου που θα αναίρουμε την πραγματική και άμεση συνθήκη μέσα στην οποία διενεργείται η διαπραγμάτευση. Γι'αυτό και η άρνηση των δικαστικών αρχών να αποδεχθούν αυτό το πλαίσιο οδηγεί στην εμπλοκή και το αδιέξοδο. Βλ. σχετικά, Υπουργείον Έσωτερικών, Έγγραφο περί της διαπραγμάτευσης ληστείας επί της οδοῦ Μαραθῶνος, 1870, Αθήνα 1871, και, Υπουργείον Έσωτερικών, Έγγραφο ἀφορῶντα εἰς τὴν καταδίωξιν τῆς ληστρικῆς συμμορίας τῶν Ἀρβανταίων, Αθήνα 1870. Βλ. επίσης, Jenkins R., *The Dilessi Murders*, Λονδίνο 1961. Coussemaker A., *Du brigandage en Grèce et du dernier événement d'Oropos*, Παρίσι 1870.

στον βαθμό που δεν γίνεται κατορθωτός ο διαχωρισμός της κάθε ξεχωριστής –και μάλιστα, στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει, σαφώς πολιτισμικά οριοθετημένης– συνάφειας παραγωγής και κατανόησης των μηνυμάτων και των συμπεριφορών. Η διαπλοκή, κατά την ανάλυση, αυτής της άμεσης συνάφειας παραγωγής τους, με τη «μετα-συνάφεια» η οποία συμπυκνώνεται στον επίσημο πολιτικό λόγο και στις κρατικές ρυθμίσεις μορφοποιώντας τη σχέση της δράσης και της επικοινωνίας των υποκειμένων, οδηγεί την έρευνα στο σκοτάδι. Στην περίπτωση αυτή καταλαβαίνουμε τις λέξεις, μας διαφεύγουν όμως οι ιδεολογίες που τις νοηματοδοτούν και τις καθιστούν πραγματικό αντικείμενο δια-λόγου.

Ο επίσημος πολιτικός λόγος και οι συνακόλουθες συμπεριφορές που προκρίνονται από την πολιτική εξουσία ως νόμιμες και επιχειρησιακές, αν και αποκτούν κοινές μορφές εκδήλωσης και εκφοράς, παραπέμπουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα εκμάθησης των όρων, της λογικής αλλά και των γλωσσών του πολιτικού παιγνιδιού. Έτσι, μιά πρώτη προσέγγιση των μαρτυριών, ωθούμενη μεταξύ άλλων και από τις αδράνειες της σημερινής χρήσης της γλώσσας και των ιδεολογικών πλαισίων στα οποία παραπέμπουν οι λέξεις, κινδυνεύει να εγκλωβιστεί στους περιορισμούς της διατύπωσης. Απαιτείται λοιπόν μιά δεύτερη κατεύθυνση της έρευνας, που θα επιχειρήσει να ανασυνθέσει τα διαφορετικά περιβάλλοντα εκμάθησης αυτού του ενιαίου πολιτικού λόγου, ώστε να αναδείξει τις εμπλοκές και τις νοθεύσεις που παρατηρούνται στο επίπεδο των πρακτικών και των συμπεριφορών.

Για τους παραδοσιακούς, η διατύπωση και η εκφορά του αιτήματος στην επίσημη γλώσσα της πολιτικής υπακούει στους περιορισμούς διαφορετικών επιπέδων πρακτικής στα οποία διαδοχικά πραγματοποιείται η εκμάθηση των κανόνων της πολιτικής τους συμπεριφοράς.³⁶

Ωστόσο, στο επίπεδο της ανάλυσης, θα πρέπει να προσδιοριστεί η συνάφεια των σχέσεων αυτών, καθώς η απάντηση των παρανόμων στις επιταγές της κρατικής εξουσίας είναι διαφορετικού λογικού τύπου από αυτόν που εξυπονεί η απομνημόνευσή τους στον κρατικό λόγο. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η δυσκολία της ανάλυσης. Αν δεν ληφθούν υπ' όψη οι επιβαλλόμενες από το πολιτικό σύστημα μεταγραφές του λόγου, τότε οι αντιδράσεις που παράγονται στην άμεση συνάφεια της διαπραγμάτευσης των ενόπλων με το Κράτος, και που αναγκαστικά υπακούουν στους κανόνες και τις αρχές ορθολογικότητας που διέπουν το πεδίο αυτής της διαπραγμάτευσης, καθώς και οι παραγόμενες στάσεις δείχνουν ασυνεπείς ως προς τη

36. «Τα αιτήματα των παραδοσιακών για την «αποκατάσταση» του δικαίου, δηλαδή των διαταραγμένων τοπικών ισορροπιών, διέρχονται το σύνορο του θεσμοθετημένου πολιτικού πεδίου με τη διαμεσολάβηση των «πολιτικών». Ο παραδοσιακός λόγος προς το Κράτος μεταφράζεται σε μιά αλλότρια γλώσσα, απευθύνεται σε μιά αλλότρια συνάφεια και υποτάσσεται στην αλλότρια λογική που κυβερνά τη μεταβίβαση και την αναπαραγωγή του, μέσα στα σύνορα του θεσμοθετημένου πολιτικού πεδίου. Η μακρά πολιτισμική διάρκεια στην οποία αναφέρονται η δράση και οι αξιολογήσεις των παραδοσιακών δυνάμεων, διακλέκεται σε μιά ενιαία γλώσσα με τις νέες αρχές ορθολογισμού, που αρνούνται και καταστρέφουν τους πολιτικούς όρους αναπαραγωγής των παραδοσιακών ιδεολογιών. Ο πολιτικός λόγος της εποχής, αν και φαίνεται υποταγμένος στα νέα κυρίαρχα πρότυπα πολιτικού λόγου, δεν είναι ωστόσο μονοσήμαντος: οι σημασίες ποικίλουν ανάλογα με την πολιτισμική και κοινωνική διάρκεια στην οποία αναφέρονται οι χρήστες αυτού του πολυσήμαντου λόγου». Θεοτοκάς Ν., «Εθνική ταυτότητα και παραδοσιακή επανάσταση», *ό.π.*

λογική και τις αρχές που διέπουν τις παραδοσιακές συμπεριφορές. Και αντίστροφα: εκεί όπου οι ένοπλοι προβάλλουν αδιαμεσολάβητα τις διεκδικήσεις τους, το Κράτος απορρίπτει και ποινικοποιεί τη μορφή εκμάθησης και προσέγγισης των όρων της νέας νομομότητας και της πολιτικής διευθέτησης των αιτημάτων. Ενδεικτική προς αυτή την κατεύθυνση είναι η περίπτωση του κινήματος του 1848, όπου οι ένοπλοι αρνούνται τους όρους της αμνηστίας, καθώς διεκδικούν όχι απλά την εκτόνωση της σύγκρουσης μέσω της άρσης της προσωπικής δίωξης των πρωταγωνιστών, αλλά και την εγγύηση της αποδοχής από το Κράτος των παραδοσιακών όρων αναπαραγωγής της δύναμής τους, δηλαδή την αποδοχή της υπόστασης και της αυθεντίας τους ως καπετάνιων.³⁷

Το πρόβλημα αυτό δημιουργεί αξεπέραστες εμπλοκές όταν τοποθετείται στο επίπεδο των σχέσεων των ενόπλων με τους κύκλους της αντιπολίτευσης στη βουλή και στη γερουσία. Η αντιπολίτευση εγγράφει στην κοινοβουλευτική της πρακτική την όξυνση των σχέσεων των ενόπλων με την κυβέρνηση, ενώ επενδύει στις σχέσεις της με τους πρώτους για την διεύρυνση της επιρροής της στις επαρχίες. Ωστόσο οι περιορισμοί του πολιτικού πεδίου της επιβάλλουν την αποστασιοποίησή της από τη δράση των ενόπλων, όταν αυτή απειλεί τα όρια της νομομότητας.³⁸

37. Πρόκειται δηλαδή για μία συνθήκη όπου οι ένοπλοι διεκδικούν την ένταξή τους στους στρατιωτικούς μηχανισμούς με το κύρος του καπετάνιου, είτε, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του 1848, απαιτούν ως όρο αποδοχής της αμνηστίας την ανοχή του Κράτους απέναντι στην ένοπλη ομάδα που συνιστά τη δύναμη και συνεπώς τη διαπραγματευτική ισχύ των καπετάνιων. Και ενώ η δεύτερη προοπτική θεωρείται από την κυβέρνηση εντελώς ανεδαφική, η πρώτη παραπέμπει σε μία ρύθμιση που θεωρείται καθ'όλα νόμιμη και λογική. Γενομένης σχετικής συζητήσεως στη Γερουσία «περί βαθμολογιών κακούργων τινών», η κυβέρνηση κατηγορείται ότι: «διωρίσθησαν αξιωματικοί κακούργοι (...). Άπαντες όμολογούσιν ότι ο μνησθείς Δημήτριος Κορκότζελος, ληστής ών, έλαβεν άμνηστίαν επί Κωλέττου. Η άμνηστία αυτή μόνη, ήτις, ως μέγα δικαίωμα θεωρουμένη χορηγείται και εις άλλα έθνη μόνον διά Νόμου και διά πολιτικά έγκλήματα, ουχι δέ και διά τά κοινά (...) ήτον μεγάλη χάρις εις τούς λαβόντας, δέν έπρεπε δέ ποτέ νά βαθμολογούνται κακούργοι άμνηστευθέντες. (...) Όταν ή κυβέρνησις άμνηστειή και βαθμολογή τοιούτους, ουδεμία πλέον έναπολείπεται έλπίς εις τούς ειρηνικούς και φιλήσυχους πολιτας διότι άπαντες θέλουν προτιμήσει τόν ληστρικόν βίον διά νά άμνηστευθώσιν έπειτα και νά βαθμολογηθώσιν. «Η Κυβέρνηση άπαντά ότι «[Ο Φαρμάκης], άμνηστευθείς διά τάς προηγουμένας πράξεις του (...) έβαθμολογήθη ένεκα τής μεγάλης ύπερ τών καθεστώτων άφοσιώσεώς του». Πρακτικά Γερουσίας, β' Συν., β' Περ., Συνεδρ. 21 Φεβρ. 1849. Στον Θάνο Βλέκα, που δημοσιεύεται στην Πανδώρα το 1855, ο Παύλος Καλλιγιάς περιγράφει τη συνάντηση του ληστή Τάσου με τη μητέρα του: «Τής Βαρβάρας ή χαρά υπήρξεν άνεκκλήητος, όταν έσφιγξεν εις τάς άγγάλας τής τόν ήρωά της και σχεδόν ελικοθύμηνσεν όταν όμως είδε τά πλούτη του: «Ίδού» είπε, «πώς κερδαίνονται τά χρήματα όχι γίδια και βόδια καθώς ό Θάνος. Τώρα παιδί μου, σου πρέπει νά γίνης τουλάχιστον ταγματάρχης». δ.π., σ. 80. Αργότερα, «Ός εκ τής έπ' έσχάτων γενομένης έπισκευής τού άείποτε χρήζοντος αυτής ύπουργείου, πολλοί εκ τών πρώην διωκομένων, κατά τινα ειρμόν, συμβαδίζοντες προς τό αυτό πολιτικό σημείον ή, κατά τό έν χρήσει γλωσσάριον, άνήκοντες εις τό αυτό σύστημα, έλαβον άμνηστίας, χάριτας και αξιώματα, μεταξύ δέ αυτών και ό Τάσος, όστις ου μόνον άμνηστευθή, αλλά και προεβιάσθη ύπολοχαγό». δ.π., σ. 101.

38. Ας δούμε μερικά αποσπάσματα από τα Πρακτικά των Συζητήσεων στη Βουλή (=Συν ΡΖ', συν. 15 Απρ. 1848) και τη Γερουσία (=Περ. Α', Συν. Γ', Συνεδρ. 29 Απρ. 1848), κατά τη διάρκεια του κινήματος του 1848. Παρατηρείται ότι είναι «Ίδιαιτέρας προσοχής άξιον, τό ότι δέν ήθέλησαν οι στασιασται νά ώφεληθώσιν εκ τής προς αυτούς δοθείσης άμνηστίας (...). Πρίν ή Κυβέρνησις κάμη χρήσιν τοιούτου δικαϊώματος -τό όποιον είναι ή άμνηστία- έπρεπε νά γνωρίση πρότερον άν οι άνθρωποι ουτοι άληθώς μεταμεληθέντες και τό παρελθόν αυτών άποδοκιμάζοντες εισίν έπάξιμο άμνηστίας». Για τό ίδιο θέμα ο ύπουργός των Εσωτερικών παρατηρεί «ότι ή άμνηστία ου μόνον δέν παρώξυνε τούτους, άλλ' έπαισητώς άνεχαίτισε τήν όρμην των (...) είγον ουτοι όπαδούς και συντρόφους πολλούς ληστας, τούς όποιους διατάζοντες νά έγκαταλείκωσιν, προσηνέχθησαν ουτώ. Δέν πταίει λοιπόν ουδόλως ή άμνηστία, αλλά ραδιουργία τίς ξένη άκοίμητος και ό κακός αυτών χαρακτήρ. (...) Δέν είναι λοιπόν ουτοι καθ'έαυτους

Στα αποσπάσματα που υποσημειώνονται διαγράφονται τόσο οι τάσεις της αντιπολίτευσης να ενστερνιστεί και να εντάξει στον λόγο της «το δίκαιο της ανταρσίας» ως πολιτικό επιχείρημα, όσο και οι αποστάσεις και η αμηχανία της προστάσις ενδεχόμενες τάσεις εκτροπής των φορέων της ανταρσίας δραστηριότητες που θέτουν σε δοκιμασία τα όρια της νομιμότητας. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν στενές σχέσεις ανάμεσα στις πολιτικές φατρίες και στους εχθρούς και κάποιες φορές η δράση των τελευταίων εντάσσεται στην τακτική και τις βλέψεις των κομμάτων στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού. Όχι σπάνια η πραγματοποίηση μιάς πολιτικής συνδέεται άμεσα με τις εντάσεις που προκαλεί η δράση των ενόπλων. Η σχέση αυτή όμως διασπάται εκεί όπου η ένοπλη δραστηριότητα των παραδοσιακών καπετάνιων απειλεί τους θεμελιώδεις όρους της νομιμότητας. Σ'αυτή την περίπτωση, οι πολιτικοί φίλοι των «ανταρτών» δεν έχουν, στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής αντιπαράθεσης, άλλον δρόμο πέρα από την –επίδεξια ή μη– αποστασιοποίησή τους. Έτσι, αν και οι δραστηριότητες κομμάτων και ενόπλων αλληλοτροφοδοτούνται μέσω ισχυρών πελατειακών δικτύων, οι προοπτικές που αφορούν

μόνον κακοί. Είναι δαίμων τις επίβουλος της Ελλάδος, τόν δλεθρον αυτής σφυρηλατών καθ'έκαστην. Άλλ' έλπιζει εις τήν πρόνοιαν του Ύψιστου, ήτις οσάκις έσωσε τήν Ελλάδα. νά ματαιώση τά στυγερά σχέδιά των καί καταστροφή αútους μέχρι τέλους. (...) Οί άποστάται έχουσι φίλους καί συνεταιρούς ένταυθα οφινες τούς ύποκινούσι, καί ή άμνηστία μόνη ήδύνατο νά τούς άφοκλήσῃ καί ειρηνικά νά τοίς έμπνεύσῃ φρονήματα (...) Η άμνηστία λοιπόν έμφανίει κατά τάς περιστάσεις ταύτης μεγαλοπρέκειαν εκ μέρους τής κυβερνήσεως προνοούσης τήν άφορμήν νέων ταραχών. Καί δοθείσα μέν αυτη πολλά κατήνασε πολιτικά πάθη άλλα δέν συγκατέβη μέχρι ληστών, ως αι τών πρώην κυβερνήσεων άμνηστία». Ο ίδιος υπουργός παρατηρεί στη Γερουσία: «Γνωρίζετε κύριοι ότι τινές, κατά τάς προλαβούσας Βουλευτικές εκλογάς, έπιθυμούντες ταραχάς ή άδικηθέντες, ως λέγουσιν, ένεφάνισαν πρωτουργοί στάσεων όπλισθέντες κατά τής Κυβερνήσεως (...). Ένθυμείσθε, ότι καί ο δημόσιος τύπος καί ή κοινή γνώμη, έπεκαλούντο τήν παραχώρησιν άμνηστίας ύπέρ τών στασιασάντων, προς άποκατάστασιν τής κοινής ήσυχίας. Τό Ύπουργείον διά ταύτα έπεκαλέσθη τήν Βασιλικήν χάριν, καί έδόθη ή άμνηστία εις άπαντας, εκτός τριών, (...) έπεφυλάχθη δέ τό Ύπουργείον νά επικαλεσθεί καί ύπέρ τούτων άμνηστίαν έν δέοντι. Ο Βελέτζας, εις τών άμνηστευθέντων (...) έζήτη δι'άναφοράς του προς τόν Νομάρχη τής Φωιότιδος νά δοθι άμνηστία καί εις τούς όπαδούς του ληστάς τινάς καί Όθωμανούς. Η κυβερνήσις εις τήν όποιαν καθυπεβλήθη ή άναφορά του, άναξιοκρεπές θεωρήσασα ν'άμνηστεύσει ληστάς τών όποιων ούτε τήν καταγωγήν, ουδέ τό έγκλημα έγνωρίζεν. άπηντησεν διά του Νομάρχου, ότι οι ζητούντες τήν άμνηστίαν οφείλουσι πρώτον νά κάμωσι τάς αιτήσεις των, νά εκθέσωσι τά εγκλήματά των, νά δείξωσιν φιλήσυχον διαγωγήν, καί τότε ή Κυβέρνησις θέλει άποφασίσει περί αυτών».

Η αντιπολίτευση απαντά ότι: «ή δοθείσα άμνηστία έλαβε χώραν κατ'άπειρησιν πολλών' τούτο είναι άληθές' άλλ' έπρεπε καί ή άμνηστία νά δοθι χωρίς εξαιρέσεων καί συγχρόνως νά εκλείψωσι τά αίτια, τό όποια εκίνησαν έξ'αρχής τάς στάσεις, καί τά παράπονα τών λαών. Άν οι άποστάται είχαν ληστρικών σκοπόν, δέν ήδύνατο νά εύρωσιν ύποστηρίγματα παρά τούς πολιτάς (...) Άλλοτε ο κ. επί τών Έσωτερικών ύπουργός σύμφωνος με ήμάς συνωμολόγει ότι, όταν οι νόμοι καταπατώνται καί μήτε τό δικαιώμα του αναφερέσθαι ισχύει, καί ή φωνή τής αντιπολιτεύσεως πνίγεται, τότε οι άνθρωποι παρά τήν θέλησιν των έξέρχονται τών νομίμων μέσων καί συμβαίνουν όσα σήμερα ακολουθοϋσι. (...) συνάγεται ότι οι κινούντες ταύτα ήθικώς τουλάχιστον δέν είναι καταδικαστέοι. Πρέπει όθεν νά παρατηρήσωμεν, άν οι λόγοι αυτών έχωνται άληθείας, διά ν'αναχαιτήσωμεν τά κινήματα αυτών, καί νά επιφέρωμεν τάς αναγκαίας διορθώσεις (...). Όταν λοιπόν ή Θεία Πρόνοια στεφανώσῃ τά μέτρα ταύτα, θέλομεν καί ήμεις έπεφυμηήσει. άλλ' όταν πανταχόθεν οι λαοί δι'άναφορών, οίωνδήποτε έπιδείξωσιν, ή καί δι' άλλων ζητήσεων ταύτα, τότε είναι καιρός νά επιφέρωμεν τήν διορθώσιν (...) ή σωτηρία του λαου είναι άνώτατος Νόμος, καί επειδή είτε δικαία, είτε άδικος είναι ή άποστασία, αι συνέπειαι της είναι όλέθριαι, καί ή νίκη, ή ή ήττα εκπατέρον τών μερών είναι άξιοθρήνητος, πάν μέτρον δυνάμενον νά επιφέρῃ τήν θεράπειαν του κακού, τή σωτηρίαν τής Πατριδος, οφείλουσιν άπαντες ν' άσπασθώσιν τούτο, δέν νομίζεται παντελής προδοσία, αλλά πατριωτισμός, φρόνησις πολιτική καί φιλανθρωπια διότι άλλως, κλεονάζοντος του κακού, ή θεραπεία καθίσταται δυσχερεστερα (...). Τό Ύπουργείον φρονει ότι τό κίνημα τών ανταρτών είναι ληστρικών εϋχομαι νά είναι τοιούτον, διότι δέν θέλει προοδούσῃ».

στη σχέση αυτή είναι στρατηγικά αλληλοαποκλειόμενες. Το ίδιο το πολιτικό σύστημα είναι ενοποιητικό. Στο επίπεδο της κεντρικής πολιτικής σκηνής συντελούνται διαδικασίες ενοποίησης του πολιτικού πεδίου όπου οι αρμοδιότητες του Κράτους να ορίζει το πλαίσιο της νομιμότητας και να ποινικοποιεί τις παρεκκλίσεις δεν αποτελούν αντικείμενο αμφισβήτησης.

Με την πρωτοβουλία ή την αποδοχή της αμνηστίας, το Κράτος μετατοπίζει το αντικείμενο της σύγκρουσης από το επίπεδο του περιεχομένου των διεκδικήσεων και της διαμάχης, στο επίπεδο της αρμοδιότητάς του να ορίζει τί είναι επιτρεπτό και τί παράνομο. Έχουμε έτσι μιά μονολογική επιταγή που αφ'ενός κλονίζει τις σχέσεις των πολιτικών της αντιπολίτευσης με τους αντάρτες, αφ'ετέρου τοποθετεί τη μη-συμμόρφωση στους όρους της βασιλικής χάριτος και τις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές στη σφαίρα της ανταρσίας, δηλαδή της συνολικής ρήξης με το πολιτικό σύστημα.

Τελικά, αυτή η λειτουργία της αμνηστίας δημιουργεί μιά συνθήκη, στο εσωτερικό της οποίας επαναπροσδιορίζεται το πεδίο της διαπραγμάτευσης, των αιτημάτων και των ανταγωνισμών. Η αμνηστία, ως ρυθμιστική πρωτοβουλία του Κράτους, προβάλλει μονολογικά τον απολογισμό της κατάστασης ορίζοντας ταυτόχρονα και τη λογική και την τάξη διευθέτησής της. Η μεταφορά και η συσσώρευση των περιφεριακών συγκρούσεων –που διεξάγονται με τους παραδοσιακά θεσμισμένους κανόνες και μηχανισμούς– στην κεντρική πολιτική σκηνή, πολλαπλασιάζουν τις αποκλίσεις από τους θεσμοθετημένους όρους του πολιτικού ανταγωνισμού θέτοντας σε δοκιμασία την ίδια τη συνάφεια παραγωγής της πολιτικής τάξης. Ενταγμένη στη στρατηγική αυτή, η αμνηστία λειτουργεί ως μηχανισμός ενοποίησης του πολιτικού πεδίου: ποινικοποίηση, δίωξη και αμνηστία, αποτελούν διαφορετικές όψεις ρύθμισης των εντάσεων που χαρακτηρίζουν το ετερογενές πολιτικό σκηνικό της εποχής.

Κάθε διαπραγμάτευση με τους ενόπλους, στον βαθμό που ενέχεται στις ελαστικότητες του πολιτικού συστήματος, ελαστικότητες που προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό και από τον συσχετισμό των δυνάμεων, εξαντλείται στις θεσμοθετημένες διαπραγματεύσεις που νομιμοποιούν και το περιεχόμενο της τελικής ρύθμισης. Πρόκειται δηλαδή για μια διαδικασία μετάθεσης της σύγκρουσης σ'ένα πεδίο όπου η νομιμότητα τίθεται ως μέγιστος καταναγκασμός. Ο βασιλιάς που αποδίδει «δικαιοσύνη» μέσω της αμνηστίας δεν μετέχει της «αδικίας» που προκαλεί την παράνομη πράξη. Έτσι δικαιούται να ορίσει την πράξη ως απόκλιση από τον Νόμο, να συγχωρέσει πατρικά την παραβίασή του και να επαναφέρει τα τέκνα του στον δρόμο της τάξης και της νομιμότητας. Ο μηχανισμός παρουσιάζει ομολογίες με τον αντίστοιχο του παραδοσιακού χώρου. Η ένταση της ένοπλης δραστηριότητας αποζητά την αποκατάσταση της δικαιοσύνης και την ευσπλαχνία του ηγεμόνα για τη διατάραξη της τάξης και της γαλήνης στην επικράτεια του βασιλείου. Έτσι, για τους ενόπλους, η αμνηστία αποτελεί διαδικασία απόδοσης της παραβιασμένης από το «σατανικόν σύστημα» δικαιοσύνης. Η διατύπωση του διατάγματος της αμνηστίας δεν αναιρεί αυτή τη διάσταση. Στο διάταγμα αμνηστεύεται μιά αξιόποινη πράξη που αποτελεί καθ'εαυτήν αδικία και έγκλημα, εφ'όσον καταπατά τον Νόμο και την τάξη. Αυτό ωστόσο που διαγράφει στη συνείδηση των ενόπλων τα πραγματικά όρια ανάμεσα στο «δίκαιο» και το «άδικο» δεν είναι ο κανόνας του δικαίου

αλλά η συνθήκη μέσα στην οποία αυτός εφαρμόζεται ή παραβαίνεται.

Η έκβαση της διαπραγμάτευσης που θέτει η αμνηστία –ως διεκδίκηση των ενόπλων ή ως πρωτοβουλία του Κράτους– εξαρτάται ταυτόχρονα από τις ελαστικότητες που διαθέτουν τόσο οι υπολογισμοί που διαμορφώνονται στην κεντρική πολιτική σκηνή, όσο και οι παραδοσιακές πρακτικές των ενόπλων. Τελικά το πραγματικό αιτούμενο είναι η εκτόνωση της σύγκρουσης, εφ'όσον μιά σύγκλιση που θα οδηγούσε στη διευθέτηση της αντίθεσης είναι αδύνατη, παρ'όλο που, στην πράξη, η νέα ισορροπία επιτυγχάνεται παραμορφώνοντας το αρχικό αίτημα και νοθεύοντας ταυτόχρονα τη λογική της κρατικής ρύθμισης.